УДК 37.091.31-059.2

DOI: 10.12958/2227-2844-2020-2(333)-2-130-138

Ковальова Тетяна Олександрівна,
аспірант спеціальності 015 «Професійна освіта»
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Старобільськ, Україна.
tatusya1985@yandex.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6603-3636>

РОБОТА В КОМАНДІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Концепція нової української школи, яка почала реалізовуватися в країні з 1 вересня 2018 року, визначає 10 ключових компетентностей випускника (у тому числі початкової школи) та спільні для всіх компетентностей уміння, серед яких – здатність співпрацювати в команді (Нова українська школа, 2016). Аналіз інших нормативних документів (Державний стандарт початкової загальної освіти, Типові освітні програми та навчальні плани для початкової школи) показав, що значну частину навчального часу в НУШ присвячується командній роботі або роботі в групі. Учні не просто разом виконують певні вправи, розв’язують задачі тощо, а спільно розробляють проекти, разом шукають вирішення різних проблем. Отже, підготовка майбутнього вчителя до організації роботи в команді учнів є одним з актуальних питань професійної освіти.

Поняття «робота в команді» є дуже ємким та досліджується в різних галузях знань – менеджменті, економіці, спорті, психології й навіть у судовій справі. Найбільш малодослідженим цей феномен є в галузі знань Освіта / Педагогіка, оскільки цей термін був уведений Концепцією НУШ у 2016 році. До цього в педагогічній науці досліджувалися близькі за значенням поняття – взаємодія, партнерство тощо, які семантично не суперечать, а доповнюють досліджуваний нами феномен.

Так, взаємодію як педагогічну категорію розглядали І. Андросчук, Е. Бурова, Н. Мирончук, М. Подберезський, Т. Яковишина та ін.; педагогіку партнерства – І. Перепелюк та ін.; особливості співпраці в освітньому процесі В. Дойз, І. Зімня, С. Кондратьєва, Х. Лійметс, В. Панюшкін, Д. Фельдштейн та ін.

Проблему підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації групових форм пізнавальної діяльності розкривають А. Кравцова та С. Ратовська.

Педагогічний зміст понять «команда», «робота в команді» знаходимо в працях таких учених, як І. Білозерська, О. Вознюк, Д. Квітка, О. Коган, М. Томчук, І. Шавкун та ін.

Метою статті стало дослідження стану розробленості феномену «роботи в команді» як педагогічної проблеми.

Під час виконання мети статті було використано такі *методи* теоретичного дослідження, як аналіз, синтез, порівняння, аналогії.

Передусім зазначимо, що поняття «робота в команді» ми розглядаємо в межах наукової проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до організації роботи учнів у команді, а отже важливим для нас є розгляд цього феномену з точки зору визначення педагогічного змісту понять «команда», «робота в команді», «організація роботи учнів у команді».

Так, М. Томчук у своєму дослідженні на підставі аналізу наукових праць наводить різні визначення поняття «команда»:

- Команда – це невелика кількість людей з взаємодоповнюючими навичками, людей, які зібрані для спільного вирішення завдань з метою підвищення продуктивності праці і відповідно до підходів, за допомогою яких вони підтримують взаємну відповідальність (М. Армстронг);

- Команда – це невелика кількість людей (найчастіше 5–7, рідше до 15–20), які поділяють мету, цінності і загальні підходи до реалізації спільної діяльності і взаємовизначають приналежність свою та партнерів до цієї групи. Члени команди мають взаємодоповнюючі навички, беруть на себе відповідальність за кінцеві результати, здатні виконувати будь-які внутрішньогрупові ролі (І. Салас, Р. Берд та С. Таненбаум);

- Команда – це тип групи, для якої характерним є відкрите обговорення проблем, хороша циркуляція інформації. Діяльність орієнтована на вирішення завдань, цілі змінюються в міру необхідності. Основна увага приділяється досягненню конкретних результатів: відповідні члени команди і відповідні ресурси об'єднуються заради максимально швидкого й якісного виконання завдання, терміни та етапи його вирішення постійно контролюються (Т. Базаров) (Томчук, 2012).

Цікавим з педагогічної точки зору є визначення команди І. Шавкун: команда – це невелика кількість осіб, які поділяють цілі, цінності і спільні підходи до реалізації своєї діяльності, мають взаємодоповнюючі навички; переймають на себе відповідальність за кінцеві результати, здатні змінювати функціональну співвіднесеність (виконувати будь-які внутрішньогрупові ролі); мають взаємовизначаючу приналежність свою і партнерів до даної спільноти (групи) (Шавкун, 2010).

Д. Квітка визначає команду як особливу соціальну групу, яка має такі ознаки (параметри): спільну діяльність; спільні цілі; спільну відповідальність; особистісні неформальні взаємодії; взаємодоповнюючий (за різними характеристиками) склад групи; участь усіх учасників команди у напрацюванні рішень; чітко виражений лідер; взаємний вплив; стосунки, побудовані на довірі (Квітка, 2019).

Цілком розділяючи погляди наведених вище вчених щодо визначення поняття «команда», можемо стверджувати, що саме такі характеристики команди, як відчуття приналежності до групи, взаємовідповідальність, взаємопідтримка і взаємодовіра; здатність брати на себе відповідальність за кінцеві результати та виконувати будь-які внутрішньогрупові ролі заради

досягнення спільної мети; відкрите обговорення проблем та хороша циркуляція інформації; об'єднання ресурсів і потенціалів всіх членів команди заради максимально швидкого й якісного виконання завдання; об'єднання в команду людей з взаємодоповнюючими навичками для ефективного вирішення проблем, наявність визнаного всіма членами команди лідера задовольняють наші дослідницькі інтереси щодо організації командної роботи учнів учителем у початковій школі.

Наразі найбільш активним процесом у галузі педагогічної науки є розробка теоретичних, методичних і практичних засад командного супроводу інклюзивної освіти в освітніх закладах України. Поштовхом розвитку наукових досліджень стала оновлена нормативна база організації інклюзивної освіти в Україні, зокрема Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти, затверджене наказом МОН України від 08.06.2018 № 609. Тут дуже корисними для нас є напрацювання вчених у напрямках визначення принципів, змісту, структури організації командної роботи в інклюзивному середовищі.

Зокрема І. Білозерська обґрунтовує принципи роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами, серед яких – партнерські стосунки в тріаді «батьки – педагог – дитина» та робота вчителя в команді різнопрофільних фахівців. Дослідниця визначає ролі вчителя в такій команді: залучення батьків і учнів та інших професіоналів до розробки, впровадження, моніторингу й оцінки індивідуальної програми розвитку учнів; оцінювання успішності учнів та надання відповідей батькам, а за необхідності – учням протягом усього навчального року; надання асистентам учителів вказівок щодо ролей та відповідальності у процесі навчання (Білозерська, 2012).

Організаційні й методичні засади командної діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі розглядаються в методичному посібнику «Організаційні засади діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі» (уклад. О. Коган). Дослідники дають визначення командної роботи, психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами. За їхньою думкою командна робота – це взаємоузгоджена комплексна діяльність мультидисциплінарної команди фахівців та батьків дитини, спрямована на створення необхідних умов, що сприяють розвитку особистості дитини, засвоєнню нею знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, її самореалізації та інтеграції в соціум. Також цікавим є підхід до визначення трьохрівневої структури команди в умовах інклюзивного навчання: 1. Команда на рівні класу (учитель, асистент учителя, батьки, дитина). 2. Шкільна команда (працівники школи, які долучаються до вивчення особливостей розвитку дитини і подальшого її супроводу). 3. Команда підтримки (додаткові фахівці, які не є працівниками школи) до якої належать, зокрема й

фахівці інклюзивно-ресурсного центру (Організаційні засади діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі, 2019).

Так, дійсно, щоб організувати командну роботу учнів, не достатньо лише взаємодії учителя й учнів, тут необхідна взаємодія в більш широкому розумінні – між учителем, учнями, батьками та іншими працівниками школи (адміністрація, психолог, соціальний педагог) для спільного розуміння необхідності та закономірностей створення команд та організації роботи в команді, усвідомлення переваг командної роботи для ефективного освітнього процесу та формування в учнів компетентностей XXI століття.

Зміст роботи в команді фахівців, що реалізують інклюзивну практику, визначає О. Вознюк, до якої відносить так види роботи, як обмін інформацією, навчання, підтримка у вирішенні проблемних педагогічних ситуацій, проведення спільних навчальних та поза навчальних заходів з дітьми, батьками (Вознюк, 2019). Цей матеріал буде корисний при визначенні змісту організації роботи учнів у команді учителем початкових класів.

На початку статті нами було зазначено, що організація роботи учнів у команді – ще недостатньо розроблена проблема, а тому в ході дослідження будемо спиратися на праці, що розкривають близькі за значенням поняття, наприклад організація групових форм учнів на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Найбільш важливим для нас у цьому контексті є сучасне дослідження А. Кравцової, що розкриває проблему підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації групових форм пізнавальної діяльності та в межах її – особливості організації групових форм пізнавальної діяльності учнів як реалізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Дослідниця наводить класифікацію групової навчальної діяльності учнів початкової школи за різними ознаками: кооперативно-паралельна, кооперативно-послідовна, змагально-паралельна, змагально-послідовна (за характером зв'язку між підгрупами у виконанні навчальних завдань); локалізована і пролонгована (за тривалістю реалізації), а також виділяє чотири основні види груп, які можуть використовуватись у навчально-пізнавальній діяльності молодших школярів, а саме: робоча група (завдання – розробляти, проектувати, реалізовувати, редагувати); дискусійна група (здійснює обговорення, з'ясування та уточнення певної інформації); навчальна група (для сприяння індивідуальній діяльності, організації навчання разом); група досвіду (обмін досвідом). Дослідниця узагальнює низку переваг застосування групових форм пізнавальної діяльності, а саме: підвищення ефективності засвоєння знань і формування умінь, набуття і розвиток умінь спільно виконувати завдання і співпрацювати з іншими членами групи, зростання мотивації до навчання, формування почуття особистої відповідальності за успішність виконання свого завдання та реалізації спільної справи, розвиток творчих здібностей, формування умінь висловлювати й

аргументувати власну думку, оцінювати пропозиції інших (Кравцова, 2019). Саме такі завдання в розрізі формування здатності в учнів працювати в команді і ставить перед учителем Нова українська школа.

Проблему готовності майбутнього вчителя початкових класів до організації групової навчальної діяльності учнів також досліджує С. Ратовська. Поняття «організація групової навчальної діяльності молодших школярів» вчена визначає як взаємодію учнів та вчителя, яка направлена на стимуляцію й опосередковане керівництво навчальною діяльністю школярів згідно з цілями навчання в початковій школі та відбувається у відповідному режимі – при об'єднанні учнів в малі навчальні групи, що дозволяє забезпечити становлення кожного учня як суб'єкта навчання для успішного формування системи його знань та оволодіння досвідом репродуктивної або частково пошукової та творчої діяльності.

Готовність майбутнього вчителя до організації групової навчальної діяльності учнів С. Ратовська тлумачить як частину професійної компетентності вчителя початкових класів і певний стан, який виникає внаслідок інтеграції мотивів, установок, психологічних якостей, професійно-педагогічних знань, умінь і навичок, досвіду з організації групової навчальної діяльності в багатопредметному середовищі початкової школи. Дослідниця виділяє структурні компоненти такої готовності (за О. Пехотою): **ціле-мотиваційний компонент** (прагнення включати молодших школярів у спільну діяльність; віра в можливості та здібності кожного учня; уміння усвідомлювати потреби і мотиви молодших школярів); **змістовий** (знання теоретичних основ організації групової навчальної діяльності; його психолого-педагогічного забезпечення; володіння методикою проведення уроків із застосуванням групової навчальної діяльності учнів з навчальних предметів початкової школи); **операційний** (уміння організовувати групову навчальну діяльність учнів; практичні дії з організації ділового спілкування школярів); **інтеграційний** (уміння співпрацювати з різними партнерами в групі та команді, виконувати різні ролі й функції у колективі, проявляти ініціативу, підтримувати та керувати власними взаєминами з іншими; впевненість у власних професійних можливостях; ініціативність; відповідальність; володіння навиками саморефлексії – самоаналізу, саморегуляції, самооцінки і самоконтролю, самоактуалізації). Саме на ці роботи ми й будемо спиратися при науковому обґрунтуванні проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до організації роботи учнів у команді (Ратовська, 2019).

Отже, узагальнюючи аналітичний матеріал, викладений вище, можемо зробити низку висновків педагогічного змісту. Команда в контексті організації роботи учнів – це невелика група школярів, створена шляхом самоорганізації або опосередкованого керівництва вчителя для вирішення освітніх, дослідницьких, соціально значущих завдань на основі спільних цілей, взаємодії, взаємовідповідальності,

взаємодовіри, взаємопідтримки, взаємодоповнення, відкритості та наявності чітко вираженого лідера.

Командна робота – це взаємоузгоджена діяльність команди учнів, спрямована на досягнення освітніх, дослідницьких, соціальних цілей у процесі спільної роботи.

Організація роботи учнів у команді – це взаємодія учнів та вчителя, яка спрямована на стимуляцію й опосередковане керівництво навчальною (дослідницькою, соціальною) діяльністю учнів з метою досягнення поставлених цілей. Організація освітнього процесу на командних засадах повинна забезпечити становлення кожного учня як активного суб'єкта цього процесу та ефективне формування комплексу компетентностей, необхідних для життя у ХХІ столітті.

Подальший науковий пошук буде присвячено проблемі підготовки майбутнього вчителя початкової школи до організації роботи учнів у команді.

Список використаної літератури

- 1. Білозерська І. О.** Зasadничі принципи роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2012. Вип. 3 (2). С. 18–31. **2. Вознюк О.** Особливості професійної діяльності спеціалістів психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому просторі: методичні рекомендації. Житомир: КЗ «ЖОППО» ЖОР, 2019. 68 с. **3. Квітка Д.** Особистість, колектив, команда. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. URL: <https://osvita.ua/school/method/6022/> (дата звернення: 04.02.2020). **4. Кравцова А. О.** Підготовка майбутніх учителів початкової школи до організації групових форм пізнавальної діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Центральноукр. держ. пед. ун-т імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2019. 24 с. **5. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи.** МОН України. 2016. 40 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 03.02.2020). **6. Організаційні** засади діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі: метод. посіб. / уклад.: О. В. Коган та ін. Харків: «Друкарня Мадрид», 2019. 110 с. **7. Ратовська С. В.** Готовність майбутнього вчителя початкових класів до організації групової навчальної діяльності учнів. URL: <http://intkonf.org/ratovska-s-v-gotovnist-maybutnogo-vchitelya-pochatkovih-klasiv-do-organizatsiyi-grupovoyi-navchalnoyi-diyalnosti-uchniv/> (дата звернення 05.02.2020). **8. Томчук М. І.** Психологічні особливості формування команд в організаціях Міністерства внутрішніх справ. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. Вип. 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_5_50 (дата звернення 05.02.2020). **9. Шавкун І. Г.** Командний менеджмент: аксіологічний вимір. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2010. Вип. 42. С. 218–226.

References

- 1. Bilozerska, I. O.** (2012). Zasadnychi pryntsypy roboty z batkamy ditei z osoblyvymy osvithimy potrebamy [Basic principles of working with parents of children with special educational needs]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy*, 3 (2), 18-31 [in Ukrainian].
- 2. Vozniuk, O.** (2019). Osoblyvosti profesiinoi diialnosti spetsialistiv psykholoho-pedahohichnoho suprovodu dytyny z osoblyvymy osvithimy potrebamy v inkluzyivnomu osvithnomu prostori [Peculiarities of professional activity of specialists of psychological and pedagogical support of a child with special educational needs in an inclusive educational space]. Zhytomyr: KZ «ZhOIPPO» ZhOR [in Ukrainian].
- 3. Kvitka, D.** (2019). Osobystist, kolektyv, komanda [Personality, team, team]. *Vidkrytyi urok: rozrobky, tekhnolohii, dosvid*. Retrieved from <https://osvita.ua/school/method/6022/> (data zvernennia: 04.02.2020) [in Ukrainian].
- 4. Kravtsova, A. O.** (2019). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv pochatkovoï shkoly do orhanizatsii hrupovykh form piznavalnoi diialnosti [Preparation of future primary school teachers for the organization of group forms of cognitive activity]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kropyvnytskyi [in Ukrainian].
- 5. Nova** ukrainska shkola: kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [New Ukrainian school: conceptual bases of secondary school reform]. *MON Ukrainy*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (data zvernennia: 03.02.2020) [in Ukrainian].
- 6. Kohan, O. V.** (Eds.). (2019). Orhanizatsiini zasady diialnosti asystenta vchytelia v inkluzyivnomu klasi [Organizational principles of the teacher's assistant activity in an inclusive classroom]. Kharkiv: «Drukarnia Madryd» [in Ukrainian].
- 7. Ratovska, S. V.** (2019). Hotovnist maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv do orhanizatsii hrupovoï navchalnoi diialnosti uchniv [Readiness of the future primary school teacher to organize group learning activities of students]. Retrieved from <http://intkonf.org/ratovska-s-v-gotovnist-maibutnogo-vchytelya-pochatkovih-klasiv-do-organizatsiyi-grupovoyi-navchalnoyi-diyalnosti-uchniv/> (data zvernennia 05.02.2020) [in Ukrainian].
- 8. Tomchuk, M. I.** (2012). Psykholohichni osoblyvosti formuvannia komand v orhanizatsiiakh Ministerstva vnutrishnikh sprav [Psychological features of team building in the organizations of the Ministry of Internal Affairs]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_5_50 (data zvernennia 05.02.2020) [in Ukrainian].
- 9. Shavkun, I. H.** (2010). Komandnyi menedzhment: aksiolohichni vymir [Team management: axiological dimension]. *Humanitarnyi visnyk ZDIA*, 42, 218-226 [in Ukrainian].

Ковальова Т. О. Робота в команді як педагогічна проблема

У статті на основі аналізу наукової літератури досліджено стан розробленості феномену «робота в команді» як педагогічної проблеми.

Встановлено, що команда в контексті організації роботи учнів – це невелика група школярів, створена шляхом самоорганізації або опосередкованого керівництва вчителя для вирішення освітніх, дослідницьких, соціально значущих завдань на основі спільних цілей, взаємодії, взаємовідповідальності, взаємодовіри, взаємопідтримки, взаємодоповнення, відкритості та наявності чітко вираженого лідера. Визначено, що командна робота – це взаємоузгоджена діяльність команди учнів, спрямована на досягнення освітніх, дослідницьких, соціальних цілей у процесі спільної роботи. Організація роботи учнів у команді представлена як взаємодія учнів та вчителя, що спрямована на стимуляцію й опосередковане керівництво навчальною (дослідницькою, соціальною) діяльністю учнів з метою досягнення поставлених цілей.

Ключові слова: команда, робота в команді, взаємодія, партнерство, учитель, учень.

Ковалева Т. А. Работа в команде как педагогическая проблема

В статье на основе анализа научной литературы исследовано состояние разработанности феномена «работа в команде» как педагогической проблемы. Установлено, что команда в контексте организации работы учащихся – это небольшая группа школьников, создана путем самоорганизации или опосредованного руководства учителя для решения образовательных, исследовательских, социально значимых задач на основе общих целей, взаимодействия, взаимодоверия, взаимопомощи, взаимодополняемости, открытости и наличия четко выраженного лидера. Определено, что командная работа – это взаимосогласованная деятельность команды учащихся, направленная на достижение образовательных, исследовательских, социальных целей в процессе совместной работы. Организация работы учащихся в команде представлена как взаимодействие учеников и учителя, направленная на стимуляцию и опосредованное руководство учебной (исследовательской, социальной) деятельностью учащихся с целью достижения поставленных целей.

Ключевые слова: команда, работа в команде, взаимодействие, партнерство, учитель, ученик.

Kovalova T. A Teamwork as a Pedagogical Problem

In the article the problem is based on the analysis of the scientific literature on the fragmentation of the phenomenon of 'a teamwork' as a pedagogical problem. It is established that the team in the context of organizing student work in a small group of students created by self-organization or indirect guidance of teachers to solve educational, research, socially significant tasks based on common goals, interaction, mutual responsibility, mutual trust, mutual support, complementarity, openness and clearness leader. It is determined that teamwork is research, social goals in the process of joint work. The organization of students in a team is a mutually

agreed activity of a team of students aimed at achieving educational, presented as the interaction of students and teachers, aimed at stimulating the indirect management of educational (research, social) activities of students to achieve goals. The organization of the educational process on a team basis should ensure the formation of each student as an active subject of this process and the effective formation of a set of competencies necessary for life in the XXI century.

Key words: team, teamwork, interaction, partnership, teacher, student.

Стаття надійшла до редакції 26.01.2020 р.

Прийнято до друку 01.03.2020 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.